

Моніторинговий звіт

"УНІВЕРСАЛЬНИЙ СОЛДАТ"

або

Освіта як знаряддя Росії на
окупованому півдні України

Київ, 2022

Автори: Валентина Потапова, Марія Суляліна, Олег Охредько,
Сергій Мовчан

Літературна редакція: Будзар Марина

Верстка та дизайн: Макс Афанасьєв

Моніторинговий звіт “Універсальний солдат” або Освіта як зброя Росії на окупованому півдні України” / В. Потапова, М. Суляліна, О. Охредько, С. Мовчан. – Київ: ЦГП “Альменда” 2022. – 33 с.

Моніторинг підготовлено Центром громадянської освіти “Альменда” у рамках проєкту «Хроніки зруйнованого дитинства». Проєкт реалізується за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Чеської Республіки в рамках Transition Promotion Program.

Погляди, репрезентовані у цьому матеріалі, належать авторам і не відображають офіційну позицію МЗС Чеської Республіки.

Центр громадянської освіти «Альменда» (ЦГП «Альменда») – громадська організація, зареєстрована в Ялті 2011 року. До 2014 року пріоритетним напрямком діяльності організації була освіта в сфері прав людини. В 2014 році через окупацію Криму організація змушена була переїхати до Києва. На сьогодні пріоритетними напрямками діяльності організації є забезпечення систематичного збору точної, своєчасної, перевіреної інформації про brutальні порушення, вчинених щодо дітей в ситуаціях збройного конфлікту

Для підготовки моніторингових звітів ЦГП «Альменда» керується принципами об’єктивності, достовірності та своєчасності.

Детальніше про Центр громадянської освіти «Альменда»:
<http://almenda.org>

Контакти для зауважень і пропозицій
Електронна пошта: almenda.ngo@gmail.com

ЗМІСТ

Вступ	4
Тимчасово окуповані території Автономної Республіки Крим і міста Севастополь	7
- Ситуація після початку повномасштабного вторгнення	9
- Використання освіти для маніпулювання історичними подіями, виправдання повномасштабного вторгнення РФ і формування образу ворога з України	11
- Акції на підтримку російського повномасштабного вторгнення	13
- Заходи до 9 травня	18
- Навчання дітей основам військової служби	20
- Загальноросійський рух дітей та молоді «Велика перемена» (рос. Большая перемена)	25
Ситуація на окупованих в 2022 році територіях півдня України (Херсонська, Запорізька області)	26
Рекомендації	31

ВСТУП

З початку окупації Автономної Республіки Крим і міста Севастополь Російська Федерація використовує освіту (як формальну, так і неформальну) для мілітаризації населення окупованої території та знищення української ідентичності.

Серед напрямків мілітаризації, впроваджуваних Російською Федерацією на окупованих територіях, виділимо наступні:

- залякування зовнішніми загрозами, систематичне формування образу України як образу ворога, якому треба протистояти зі зброєю в руках, і виховання почуття відповідальності за долі росіян;
- пропагування культу насильства, зброї та війни;
- навчання основ військової справи, поводження зі зброєю;
- виховання любові та поваги до силових структур і збройних сил РФ;
- створення мотивації добровільно йти на службу в збройних силах РФ.

Такі дії Росії є порушеннями:

- статті 26 Загальної декларації прав людини, яка заявляє, що завданням освіти є всеосяжний розвиток особистості й збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта має сприяти взаєморозумінню, терпимості та дружбі між усіма народами, расовими чи релігійними групами¹;
- статті 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, що також порушує питання освіти²
- статті 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де закріплено, що будь-яка пропаганда війни має заборонятися законом³;
- статті 29 Конвенції про права дитини, яка вказує на те, що освіта дитини має спрямовуватися на підготовку особистості до свідомого життя у вільному суспільстві на засадах взаєморозуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок і дружби між усіма народами, етнічними, національними й релігійними групами, а також з представниками корінного населення⁴;

1 [джерело](#)

2 [джерело](#)

3 [джерело](#)

4 [джерело](#)

- статті 38, 39 Конвенції про права дитини, орієнтовані на захист дітей в умовах війни⁵;
- статті 50 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (Четверта Женевська Конвенція), що забороняє державі-окупанту, зокрема, долучати дітей до списків підконтрольних їй формувань або організацій, а також статті 51, що забороняє пропаганду служби в армії країни, яка окупувала територію іншої держави⁶.

5 [джерело](#)

6 [джерело](#)

Починаючи з 24 лютого 2022 року, Російська Федерація та окупаційна влада в Криму наполегливо використовують систему освіти для формування лояльного ставлення населення до воєнних дій, які Росія веде на території України. Це і залучення дітей дошкільного та шкільного віку до акцій на підтримку так званої «спецоперації в Україні», це і проведення тематичних заходів пропагандистського характеру, спрямованих на формування викривленого розуміння історичних і сучасних подій на території України тощо. На новоокупованих територіях освіта також уже опинилась у фокусі уваги російської влади: переведення освіти на російську мову, заяви про заміну підручників, підготовка до переатестації викладацького складу тощо.

Ситуація з використанням освіти для мілітаризації, знищення української ідентичності та формування лояльного ставлення до воєнних дій і воєнних злочинів, які чинить Російська Федерація на території України, є предметом цього моніторингового звіту.

Цей моніторинговий звіт охоплює період 24 лютого – 31 травня 2022 року.

Сфери дослідження: мілітаризація дітей на окупованих територіях, залучення дітей до дій, спрямованих на підтримку так званої «спецоперації» в Україні, знищення української ідентичності.

Географія: тимчасово окуповані території Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, Херсонської, Запорізької областей.

Моніторинг базується на відомостях:

- органів державної влади України;
- звітів громадських організацій;
- відкритих джерел тимчасово окупованих територій, а саме:
 - інформації, розміщеній на офіційних сайтах і на офіційних сторінках у соціальних мережах (включно з мережею ВКон-

такте) так званого міністерства освіти тимчасово окупованої території;

- офіційних статистичних даних Російської Федерації; інформації, розміщеної на сайтах загальноосвітніх шкіл тимчасово окупованих територій;
- публікаціях місцевих ЗМІ тимчасово окупованих частин Херсонської, Запорізької областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь;
- інформації, оприлюдненій у соціальних мережах.

Обмеження методології:

Під час цього дослідження автори використовували лише доступні для них джерела. Робота з джерелами й аналіз інформації тривали до 31 травня 2022 року.

Для написання звіту були використані дані, знайдені в соціальній мережі «Вконтакте». Це зумовлено тим, що після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України більшість інформації від представників окупаційної влади опубліковано саме в цій соціальній мережі, тому вона зараз є фактично єдиним можливим джерелом доступу для отримання необхідних відомостей.

Інформацію, репрезентовану у звіті, розглянуто з метою фіксації злочинів Російської Федерації та боротьби з поширюваною нею дезінформацією.

ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ І МІСТА СЕВАСТОПОЛЬ

В 2021-2022 навчальному році

в школах окупованого Криму навчалось

224 574 осіб⁷

в 9 класі

21 047⁸

в 11 класі

9993⁹

в школах окупованого Севастополя навчалось

51 497 осіб¹⁰

в 9 класі

4 907¹¹

в 11 класі

2 318¹²

7 [джерело](#)

8 [джерело](#)

9 [джерело](#)

10 [джерело](#)

11 [джерело](#)

12 [джерело](#)

Станом на початок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну мілітаризація дітей і молоді в окупованому Криму вже була частиною цілеспрямованої політики колонізації півострова, зміни національної ідентичності українських дітей, пропагування культу насильства, зброї та війни і створення мотивації добровільно йти на службу в збройних силах РФ.

Підміна ідентичності – знищення української та формування російської – у дітей окупованого Криму стала одним із основних напрямків діяльності Російської Федерації з перших днів окупації. Одним із аспектів цього процесу є відсутність можливості навчання українською мовою. В Криму діє всього одна школа, де імітується навчання українською мовою (де-факто таке навчання не відбувається), до того ж лише у 1 – 9 класах, де учиться орієнтовно 200 дітей.¹³

13 [джерело](#)

У сфері загальної системи освіти мілітаризація відбувається через патріотичне виховання. Ще в грудні 2014 року з'явились «Концепція патріотичного й духовно-морального виховання населення в Республіці Крим»¹⁴ і низка документів на її виконання (плани, заходи, програми). З кінця травня 2015 року в Криму було розпочато впровадження «Стратегії розвитку виховання в РФ на період до 2025 року»¹⁵. Зокрема, в частині 2 розділу III цієї стратегії йдеться про те, що *«патріотичне виховання і формування російської ідентичності передбачає ... формування у дітей патріотизму, почуття гордості за свою Батьківщину, готовності до захисту інтересів Вітчизни, відповідальності за майбутнє Росії на основі розвитку програм патріотичного виховання дітей, зокрема, воєнно-патріотичного виховання»*.

14 [джерело](#)
[архів](#)

15 [джерело](#)
[архів](#)

Варто зауважити, що пропаганда війни стала частиною інформаційної легалізації окупації, що реалізується через шкільні програми, підручники, виховні заходи й засоби формування історичної пам'яті.

Безпосереднє перетворення шкільної освіти на мілітаризовану в окупованому Криму відбувалося через механізми так званого «кадетського навчання». В школах відкривалися кадетські класи, набір до яких відбувається з першого класу. Кадетські класи відкривають або патронують різні установи – від Міністерства оборони РФ до Міністерства з надзвичайних справ. Свої класи має поліція, ФСБ, Слідчий комітет та інші установи. Наприклад, у сімферопольській школі № 28 діє кадетський клас під патронатом окупаційного «МВС у Криму»¹⁶, а на базі школи-ліцею №3 – кадетський клас Слідчого Комітету Росії.¹⁷

16 [джерело](#)
[архів](#)

17 [джерело](#)
[архів](#)

Окрім кадетських класів, окупаційна влада в Криму відкривала також і козацькі класи. Приміром, у вересні 2016 р. на базі Сімферопольської школи-гімназії №10 було відкрито перший на анексованому півострові козацький клас, де навчалось 36 «козачат і козачок».^{18,19}

18 [джерело](#)
[архів](#)

19 [джерело](#)
[архів](#)

Вагому роль в мілітаризації свідомості дітей відіграє дитячо-юнацький військово-патріотичний рух «Юнармія»²⁰, що почав активно діяти в Криму з 2016 року. На базі шкіл створювались загони Юнармійського руху, дітей вчили поводитись зі зброєю, відбувались воєнно-патріотичні змагання, в яких брали участь діти у віці з 8 до 18 років, та інші види заходів, до організації яких долучались вихованці Юнармії, зокрема акція «День призовника». У складі Юнармії діє програма «Наставництво»²¹, за посередництва якої діти-сироти та особи під піклуванням приєднуються до лав цього руху. До кінця 2024 року заплановано прийняти до лав «Юнармії» кожного десятого школяра у Криму.²² Крім Юнармії, до мілітаризації в Криму активно долучається і «КримПатріотЦентр».²³

20 [джерело](#)

21 [джерело](#)

[архів](#)

22 [джерело](#)

[архів](#)

23 [джерело](#)

СИТУАЦІЯ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Після початку повномасштабного вторгнення окупаційна влада продовжила використовувати освіту з метою пропаганди, зокрема для формування лояльного ставлення до воєнних дій, які веде РФ на території України.

24 лютого на офіційній сторінці окупаційного Міністерства освіти Криму з'явилась інформація про призупинення навчання в 9-ти муніципальних одиницях (Джанкої, Красноперекоську, Армянську, Керчі, Джанкойському, Красноперекоському, Роздольненському, Чорноморському й Ленінському районах) до понеділка 28 лютого.²⁴ А вже 27 лютого з'явилась інформація про запровадження канікул в школах Армянська, Красноперекоська, Джанкоя, а також Красноперекоського та Джанкойського районів з 28 лютого по 6 березня.²⁵ Такі дії безперечно були зумовлені воєнною необхідністю: а саме використаням території Криму як плацдарму для вторгнення в Україну на півдні.

24 [джерело](#)

25 [джерело](#)

[архів](#)

У риториці окупаційного й російського урядів подужчало просування тези про штучність української нації та «українців як частину російської нації». Цю ідею завзято поширюють у публічному просторі високопосадовці РФ й окупаційної влади Криму. Варто навести слова голови окупаційної Державної ради Криму Володимира Константинова:

“ В українців є велика проблема, яку можна позначити як недоідентифікованість або дефіцит ідентичності.

Їх як народу, як єдиного етносу не існує. Є українська нація як співтовариство громадян України. Але без цільного етнічного фундаменту вона за будь-якої політичної кризи починає розповзатися. Так було 2004-го, 2014-го, так відбувається зараз. Якщо відкинути брехливе лушпиння української пропаганди, виявиться, що ті, кого вона називає “українцями”, завжди розглядалися і майже завжди самі себе розглядали як частина російського народу. Безсумнівно, Україна є важливим складником Російського миру, його невід’ємною частиною.

Зачинателі українства не мали ані своєї історії, ані культури, відмінної від загальноросійської. Історію їм вигадав Михайло Грушевський – на австро-угорські гроші. Шевченка вони вигадали й канонізували за допомогою радянської влади. Його статуї постали чи не в кожному селі. З ним до українського пантеону увійшли Франко, Леся Українка, Марко Вовчок та інші пройдисвіти, котрі стали підґрунтям раніше небаченої української культури. Тоді ж їм вдалося перевести майже всю освіту та все діловодство на штучно сконструйовану у Львові українську мову».²⁶

26 [джерело](#)
[архів](#)

Саме таке трактування історії та сприйняття України як штучної держави, а українців як вигаданого етносу, котрий «має повернутися до власного коріння», відверто насаджується російською та окупаційною владами дітям через систему освіти.

ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТИ ДЛЯ МАНІПУЛЮВАННЯ ІСТОРИЧНИМИ ПОДІЯМИ, ВИПРАВДАННЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ І ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ ЯК ОБРАЗУ ВОРОГА

З перших днів березня система формальної освіти в Криму починає активно використовуватись для виправдання початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України.

Як-от, 1-2 березня всі школи зобов'язують провести уроки з історії та суспільствознавства «Моя країна» (рос. «Моя страна») за розробленими методичними рекомендаціями²⁷. Заняття слід було організувати для учнів 7-11 класів. Зазначена в рекомендаціях мета:

“...Грунтуючись на достовірних фактах і документах, сформувати у молоді адекватну позицію з питання здійснення Збройними силами Росії спеціальної миротворчої операції із захисту Донецької та Луганської народних Республік».

Також були розроблені окремі методичні рекомендації для учнів 7-8 класів на тему «Події в Україні» та для учнів 9-11 класів, студентів коледжів і педагогічних ввиші на тему «Розмова про важливе».²⁸

У процесі виконання розпорядження 1 березня в Сімферопольській академічній гімназії відбувся урок історії для кадетів та юнармійців, який провів так званий «заступник Голови Держради Республіки Крим» Володимир Бобков. Під час виступу він заявив:

“Важливо за нинішніх умов перевіряти інформацію. Довіряти лише офіційним джерелам. Йде не війна з Україною, а спеціальна миротворча операція, мета якої — стримати націоналістів, котрі гнітять російськомовне населення»²⁹

З березня відбувся Всеросійський онлайн-урок «Захисник миру»³⁰. Основні акценти під час уроку були розставлені так, щоб довести, що Україна начебто з 2014 року веде війну проти власного цивільного населення. Під час уроку ведучі виправдовують вторгнення РФ

27 [джерело](#)
[архів](#)

28 [джерело](#)
[архів](#)

29 [джерело](#)
[архів](#)

30 [джерело](#)
[архів](#)

в Україну, називають воєнні дії, до яких вдалася Росія на території України, **«примусом до миру»** і звинувачують НАТО у розв’язанні та підтримці війни. Загалом більше 5 000 000 школярів подивилися трансляцію відкритого уроку, серед них були і школярі Криму, зокрема учні сімферопольської гімназії №1 ім. І.В. Курчатова.³¹

31 [джерело](#)
[архів](#)

Повернення до наративів «холодної війни» та «створення біполярного світу» («Русский мир» — «Запад») відбувається майже у всіх навчальних дисциплінах соціогуманітарного циклу. Наприкінці травня так званий «Голова Державної ради Республіки Крим» В. Костянтинов на своїй сторінці у «Контакті» виголосив:

“ Ми живемо в унікальний час. Відносини Росії із Заходом не просто загострилися. Захід вирішив повністю “скасувати” Росію. А якщо так — і нами як ніколи ясно усвідомлюється необхідність відсторонитися від Заходу, припинити йти у фарватері Західної цивілізації...

Проблеми викладання у школах – це лише частина великої проблеми виховання дітей. Правильно організувати його з урахуванням наших традицій дуже важливо для нашої ментальності. Будь-які західні системи так і не прижилися у нас, бо ми зовсім інші люди.

Росія – окремішний світ. Виходитимемо з цього – далі у нас все піде як слід. Скажімо, навіщо усім скопом і у такому обсязі вивчати англійську мову? Нехай на її вивченні спеціалізуються ті, хто бачить власну перспективу у галузі спілкування англійською мовою...».³²

32 [джерело](#)
[архів](#)

З метою формування хибного історичного наративу й маніпулювання свідомістю дітей 19 квітня було відкрито виставку «Звичайний нацизм», що, згідно опису, «містить понад 200 експонатів про звир-ства українських націоналістів у роки Другої світової війни, матеріали з державних архівів і фондів музеїв Росії та Донецька, а головна частина експозиції – про масові злочини й терор сучасних неонацистів проти мешканців України у 2014–2022 роках. Тут же українські підручники, за допомогою яких дітям в Україні довгий час насаджували блюзнірські націоналістичні ідеї».³³ Того самого дня відбулось відкриття першого Всеросійського історичного шкільного форуму «Сила в правді»³⁴.

33 [джерело](#)
[архів](#)

34 [джерело](#)
[архів](#)

Постали й випадки тиску на тих вчителів (із подальшим звільненням їх), котрі демонстрували позицію, відмінну від загальноросійського наративу. Приміром, вчительку географії з Джанкою змусили написати заяву на звільнення після того, як під час перерви вона сказала учням, що в Україні немає фашистів і нацистів. Після звільнення її викликали до правоохоронних органів на «розмову».³⁵

35 [джерело](#)
[архів](#)

Безсумнівно, що основна мета цих дій – спираючись на так звані «історичні факти», формувати у школярів сприймання української державності як штучного явища, розпалювати ворожнечу до українців, зіставляючи їх із нацистами, неофашистами тощо.

АКЦІЇ НА ПІДТРИМКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

Окрім уроків, з перших днів березня дітей починають залучати до різноманітних офлайн- та онлайн-акцій на підтримку вторгнення Росії на територію України.

Як-от, 1 березня на офіційній сторінці Міністерства освіти Криму з'являється пост³⁶ на підтримку так званої «спецоперації», де вперше використовуються хештеги [#СвоихНеБросаем](#) [#Мыедины](#) [#Времяпомогать](#) [#КрымЗаПутинаZOZZ](#). А вже 9 березня Крим Патріот Центр запрошує кримчан взяти участь в онлайн-акції та продемонструвати *«підтримку російським солдатам, які беруть участь в спеціальній операції в Україні»*. Під час публікації постів в соціальних мережах у контексті акції її організатори закликали використовувати хештеги *ЗаРоссию, ЗаНаших, ЗаПутина, СвоихНеБросаем*.³⁷

36 [джерело](#)
[архів](#)

До акції активно стали долучатись кадетські класи та юнармійці Криму. Приміром, кадети Новоандріївської школи від початкових до старших класів зробили світлини з хештегом *СвоихНеБросаем*.³⁸

37 [джерело](#)
[архів](#)

38 [джерело](#)
[архів](#)

Кадети Новоандріївської школи, джерело доступу:
<https://www.krympatriotcentr.ru/svoihnebrosaem.html>

Аналогічні світлини зробили і юнармійський загін і волонтерський екозагін «Батальон» Жемчужинської школи Нижньогірського району, а також творче об'єднання «Батальйон» Центру дитячої та юнацької творчості Нижньогірського району.³⁹

39 [джерело](#)
[архів](#)

До акції «Своих не бросаєм» долучали і дітей-сиріт. Зокрема, у межах акції співробітники Росгвардії провели урок мужності для юнармійців ДБЗЗ РК «Лозівська спеціальна школа-інтернат», конкурс творчих робіт і флешмоб «За світ!». Під час заходу діти написали листи зі словами підтримки російським військовим, котрі перебувають на так званій «спецоперації», та передали їм свої малюнки.⁴⁰

40 [джерело](#)
[архів](#)

Всероссийская акция «Письмо солдату»
1 МАРТА – 15 АПРЕЛЯ 2022 ГОДА

**ВСЕРОССИЙСКАЯ АКЦИЯ
«ПИСЬМО СОЛДАТУ»**

Электронные и бумажные письма от детей и взрослых участникам спецоперации

I ВАРИАНТ «БУМАЖНОЕ ПИСЬМО»

- 1 Написать письмо со словами поддержки участникам операции
- 2 Отправить письмо по адресу: 129090, г. Москва, Суворовская пл., д. 2, стр. 1 Центральный дом Российской Армии с пометкой на конверте «Письмо солдату»
- 3 Письма отправляются адресатам раз в три дня

II ВАРИАНТ «ЭЛЕКТРОННОЕ ПИСЬМО»

- 1 На сайте напишисолдату.рф формируется письмо: личное или коллективное (от отряда, класса)
- 2 Письмо отправляется в воинские части и публикуется на сайте

3 1 березня по 15 квітня Всеросійський дитячо-юнацький військово-патріотичний громадський рух «ЮНАРМІЯ» проводив **Всеросійську акцію «Лист солдатіві»**.

До акції було долучено дітей з різних міст Криму.

Юнармійці Куйбишевської школи ім. Н.Т. Кришталева Бахчисарайського району беруть участь у Всеросійській акції «Лист солдату».⁴¹

41 [джерело](#)
[архів](#)

42 [джерело](#)
[архів](#)

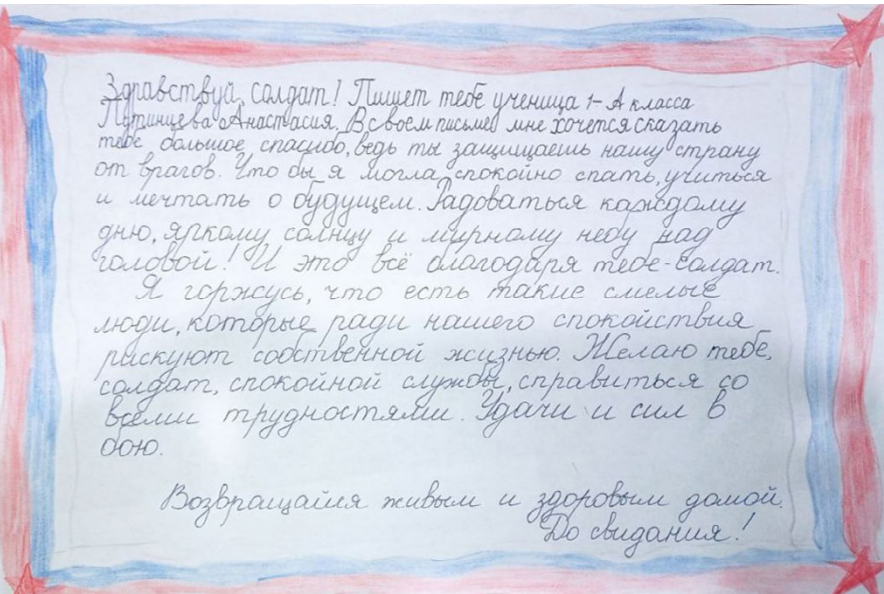
Наприкінці травня в телеграм-каналах з'явилася інформація про те, що російські солдати, котрі беруть участь у війні в Україні, отримали листи від дітей з Криму.^{42,43, 44,45,46} В деяких листах зазначалося, що вони написані учнями 1-х класів. Водночас, стилістика листів породжує сумніви у тому, що їх насправді писали першокласники.

43 [джерело](#)
[архів](#)

44 [джерело](#)
[архів](#)

45 [джерело](#)
[архів](#)

46 [джерело](#)
[архів](#)

Ще одна акція, розпочата в Криму, – «**Діти Криму – дітям Донбасу**». У межах акції діти шкільного віку з Криму збирали гуманітарну допомогу для дітей так званих «ЛДНР» та писали їм листи підтримки.⁴⁷

Під час усіх заходів дітей заохочують активно використовувати символіку Z. В 2022 році цією символікою користувалися і під час проведення заходів до річниці окупації півострова.⁴⁸

48 [джерело](#)
[архів](#)

Впродовж усієї весни дітей наполегливо переконували у «визвольному» характері так званої «спецоперації» РФ і «героїзмі» російських військовиків, задіяних у війні в Україні. Вже наприкінці навчального року, 27-го травня, на нараді Кримської ліги активістів ради старшокласників і членів Молодіжного уряду Республіки Крим з так званим головою уряду Криму Сергієм Аксеновим було підтримано ініціативу проводити зустрічі школярів з учасниками «спеціальної військової операції» та загалом із кримчанами, яким присвоєно звання Героя Росії та Героя Радянського Союзу.⁴⁹ Це рішення засвідчує, що використання освіти як інструменту для формування підтримки дій Росії проти України не лише продовжуватиметься, а й набиратиме обертів.

49 [джерело](#)
[архів](#)

ЗАХОДИ ДО 9 ТРАВНЯ

З кінця квітня основну увагу заходів було сфокусовано на подіях Другої світової війни (у варіанті «Велика Вітчизняна війна», актуальному в сучасній Росії).

Це й акції «Червона троянда»⁵⁰, «Георгіївська стрічка»⁵¹, «Безсмертний полк»⁵³, «Старі пісні про головне»⁵², «Вікна перемоги»^{53,54}, й конкурс «Ми – нащадки великої перемоги»⁵⁶, й різноманітні заходи на рівні шкіл, до прикладу, в школі №15 м. Севастополь мали місце виставки «Герої Землі російської», «Маленькі герої Великої війни», виставка історичних фотореконструкцій «Зв'язок часів. Великий Перемозі 77 років».⁵⁷

Попри те, що усі заходи начебто присвячені пам'яті про події Другої світової війни, під час проведення їх використовується символіка Z та V і проводяться паралелі між перемогою над нацистами в Другій світовій і боротьбою з «нацистами» в сучасній Україні.⁵⁸

У травні в дитячому центрі «Артек» відбулась тематична 5 зміна «Нащадки перемоги». Учасники зміни долучались до акцій, присвячених 9 травня, включно з ходом «Безсмертний полк».⁵⁹

9 травня вже традиційно дітей (від молодших школярів) одягають у військову форму, залучають до парадів.⁶⁰

Учні 1-В класу, Сімферопольська академічна гімназія

50 [джерело](#)
[архів](#)

51 [джерело](#)
[архів](#)

52 [джерело](#)
[архів](#)

53 [джерело](#)
[архів](#)

54 [джерело](#)
[архів](#)

55 [джерело](#)
[архів](#)

56 [джерело](#)
[архів](#)

57 [джерело](#)
[архів](#)

Як приклад
 Відеоролик
 «ЗАБАТЬКІВЩИНУ
 МАТИ». Творчого
 Юнармійського
 союзу міста-героя
 Севастополя під
 проводом Дарії
 Шпарук

58 [джерело](#)
[архів](#)

59 [джерело](#)
[архів](#)

60 [джерело](#)
[архів](#)

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ОСНОВАМ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Весь цей час не припиняється і навчання основам військової служби та підтримка мотивації служби в збройних силах країни-окупанта.

5 квітня в так званому «Міністерстві освіти, науки та молоді Республіки Крим» відбулась нарада щодо організації навчальних зборів з учнями освітніх установ середньої загальної освіти і професійних освітніх організацій Республіки Крим у 2022 році. Основну увагу було приділено навчанню основам військової служби.

“На сьогодні жадано виробити ту модель взаємодії, що була б максимально корисною для учнів у процесі навчання початковим знанням у галузі оборони та їхньої підготовки з основ військової служби», Валентина Лаврик, т.з. Міністр освіти РК.

Не припиняється і поповнення рядів Юнармії новими членами. Як-от, 26 березня в Сімферополі до лав Юнармії прийняли ще 250 кримських школярів,⁶¹ а в Севастополі в 2022 році до Юнармії вступили 1199 школярів.⁶² Члени Юнармії залучаються до різноманітних заходів, серед яких марш до дня Перемоги 9 травня⁶³ та хода на честь дня піонерії 19 травня.⁶⁴

26 березня, прийняття нових членів до лав Юнармії в Сімферополі. Джерело доступу: <https://www.krympatriotcentr.ru/юнармия-мы-дети-крымской-весны.html>

61 [джерело](#)
[архів](#)

62 [джерело](#)
[архів](#)

63 [джерело](#)
[архів](#)

64 [джерело](#)
[архів](#)

Реалізуються спеціальні проекти, що героїзують і популяризують військову службу. Серед яких **«Вахта пам'яті поколінь – Пост №1»**. У межах проекту вихованці воєнно-патріотичних клубів і кадетських класів «несуть Почесну варту» біля об'єктів культурної спадщини.^{65,66,67}

65 [джерело](#)

[архів](#)

66 [джерело](#)

[архів](#)

67 [джерело](#)

[архів](#)

«Почесна варта» в парку ім. Ю. Гагаріна м. Сімферополь. Джерело доступу:
<https://www.krympatriotcentr.ru/цветы-к-мемориалу-вечный-огонь-и-отк.html>

Відбуваються різноманітні конкурси, як, наприклад, «Огляд строю та пісні», до яких залучають учнів з 1 по 11 клас. Такий конкурс відбувся 11 травня в ДБОУ РК «Керченська школа-інтернат із посиленою фізичною підготовкою».⁶⁸

68 [джерело](#)

[архів](#)

Конкурс «Огляд строю та пісні» в ДБОУ РК «Керченська школа-інтернат із посиленою фізичною підготовкою».

Конкурс «Огляд строю та пісні» в ДБОУ РК «Керченська школа-інтернат із посиленою фізичною підготовкою».

Осібним напрямком навчання дітей основам військової служби залишаються воєнно-патріотичні ігри, такі, як «Перемога»^{69,70}, «Зарниця», воєнно-патріотичний турнір «Пам'яті героїв Вітчизни»⁷¹, воєнно-спортивна гра «Кубок 51 армії»⁷² тощо⁷³. Наповнення ігор схоже між собою.

Приміром, за програмою муніципального етапу загальноросійської воєнно-спортивної гри «Перемога», який відбулась в кінці травня на базі Чорноморської середньої школи №1 ім. Н. Кудрі, учасники змагались в 4 етапах: у квесті «Ратні сторінки історії Вітчизни» (півгодинний тест знання історії Росії.); у конкурсах «Візитка» (творча презентація на тему «Що означає бути патріотом своєї країни?») та «Поставний у строю, сильний у бою» (конкурс визначив найкращі команди, які виконують стройові прийоми), у змаганні «Воєнізована естафета» (естафета, де учасники змагалися у швидкості, витривалості, впевненості у своїх силах, сміливості та рішучості). Організаторами гри «Перемога» є Міноборони Росії, Міносвіти Росії, ВВП «Юнармія» та Російський рух школярів.⁷⁴

69 [джерело](#)
[архів](#)

70 [джерело](#)
[архів](#)

71 [джерело](#)
[архів](#)

72 [джерело](#)
[архів](#)

73 [джерело](#)
[архів](#)

74 [джерело](#)
[архів](#)

Муниципальний етап всеросійської військово-спортивної гри «Перемога», травень 2022, Чорноморська середня школа №1 ім. Н. Кудрі. Джерело доступу: <https://crimea-news.com/society/2022/05/22/925460.html>

За програмою турніру «Пам'яті героїв Вітчизни», що відбувався в середині травня серед учнів загальноосвітніх шкіл міста Сімферополь, учасники мали показати свої навички та вміння у туристичній, фізичній та стрілецькій підготовці, складанні-розбиранні автомата Калашникова, знанні біографії М.Т. Калашникова, а ще мали підготувати «Бойовий листок» і представити свою команду у номінації «Візитка».⁷⁵

75 [джерело](#)
[архів](#)

Під час військово-спортивної гри «Кубок 51 Армії», яка відбулася в другій половині травня в Червоногвардійському районі, учасники змагалися в категоріях: стрільба з пневматичної гвинтівки, стройова підготовка, військово-спортивна естафета, військові звання.⁷⁶

76 [джерело](#)
[архів](#)

Проводяться тематичні мілітаристські зміни. 13 травня в ДОЛ «Алые паруса» відкрилась юнармійська зміна, в якій брали участь 276 юнармійців.⁷⁷ Протягом 21 дня учасники працювали у профільних гуртках з армійської справи, історії Вітчизни, туристичної підготовки, тактики та **стратегії військових дій на прикладах операцій Великої Вітчизняної війни й сучасних конфліктів**. Юнармійці опанували тонкощі конструкції сучасної стрілецької зброї та здобули навички техніки безпеки.⁷⁸

77 [джерело](#)
[архів](#)

78 [джерело](#)
[архів](#)

Відкриття юнармійської зміни в ДОТ «Алые паруса». Джерело доступу:
<https://www.krympatriotcentr.ru/открытие-юнармейской-смены-в-дол-алы.html>

ЗАГАЛЬНОРОСІЙСЬКИЙ РУХ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ «ВЕЛИКА ПЕРЕМІНА» (РОС. БОЛЬШАЯ ПЕРЕМЕНА)

Помітним кроком у напрямку ще більшої мілітаризації та уніфікації ідентичності дітей під «загальноросійську» стала ініціатива започаткування Загальноросійського руху дітей і молоді «Велика переміна». Нова структура створюватиметься на базі вже існуючих Російського руху школярів, проєкту «Велика переміна», «Юармія» та цілої низки регіональних організацій.⁷⁹

79 [джерело](#)
[архів](#)

Символічно, що законопроект про створення руху було внесено до Держдуми 19 травня – в день 100-річчя з часу створення Всесоюдної піонерської організації ім. Леніна. Рух створено *«для всебічного розвитку й самореалізації дітей і молоді; підготовки дітей і молоді до повноцінного життя в суспільстві, включно з формуванням їхнього світогляду на основі традиційних російських духовних і моральних цінностей, традицій народів Російської Федерації, досягнень російської та світової культури, а також розвитку в них суспільно значущої та творчої активності, високих моральних якостей, любові та поваги до Батьківщини, працьовитості, правової культури, дбайливого ставлення до природи й навколишнього середовища, почуття особистої відповідальності за свою долю та долю Батьківщини перед нинішнім і майбутніми поколіннями»*.⁸⁰ Членами руху зможуть стати діти у віці **від 6 років**.

80 [джерело](#)
[архів](#)

Створення руху, власне, має на меті відновлення радянського руху піонерів. Про «спадковість» заявив і в своєму виступі Сергій Аксенов:

“*Ми не відмовляємось від наших традицій і відзначаємо 19 травня День дитячих громадських об’єднань»*.⁸¹

81 [джерело](#)
[архів](#)

За інформацією з медіа, законопроект планують ухвалити у першому читанні 7 червня.⁸²

82 [джерело](#)
[архів](#)

СИТУАЦІЯ НА ОКУПОВАНИХ В 2022 РОЦІ ТЕРИТОРІЯХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ (ХЕРСОНСЬКА, ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТІ)

З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації географія окупованих територій значно розширилась. На півдні країни станом на кінець травня 2022 року під окупацією перебувають окремі частини Миколаївської, Одеської (о. Зміїний), а також значні території Херсонської та Запорізької областей.^{83,84}

83 [джерело](#)

У 2021-2022 навчальному році в Запорізькій області навчалось 170 381 учнів і працювало 496 закладів освіти, в Херсонській області відповідно – 113 562 учнів та – 384 закладів освіти.

84 [джерело](#)

З початком нової фази російсько-української війни навчальний процес в українських школах було призупинено.⁸⁵ Частину шкіл стали використовувати як гуманітарні центри, наприклад, у Бердянську на початку березня в усіх школах міста розпочали роботу гуманітарні центри допомоги.⁸⁶

85 [джерело](#)

86 [джерело](#)

[архів](#)

Легалізуючи окупаційну владу на захоплених територіях, представники російської влади діяли за відпрацьованим у Криму сценарієм: схилили до співробітництва працівників системи освіти.⁸⁷ Для цього використовуються будь-які методи, включно із залякуванням і викраденнями.⁸⁸ Як-от, 28 березня з'явилась новина про викрадення начальника управління освіти Мелітопольської міської ради Ірини Щербатюк, через відмову освітян міста співпрацювати з окупаційною владою та відновлювати навчальний процес за російською програмою.⁸⁹ А 31 березня в Мелітополі викрали директорку гімназії №4 Анжеліну Коваленко, директорку ліцею №9 Людмилу Чугай, директорку гімназії №11 Маргариту Овсянникову та директорку гімназії №13 Олену Галацан. Протримавши жінок у гаражі чотири доби, їх вивезли за 30 кілометрів від міста. Додому вони діставалися пішки, а зараз виїхали до різних міст України.⁹⁰

87 [джерело](#)

88 [джерело](#)

89 [джерело](#)

90 [джерело](#)

Паралельно з кінця березня з’являється інформація про спроби з квітня 2022 року розпочати навчальний процес у закладах повної загальної середньої освіти та у закладах професійної (професійно-технічної) освіти із запровадженням стандартів освіти держави-агресора.⁹¹

91 [джерело](#)

Вже 4 квітня з’явилась інформація про те, що в Мелітополі навчання відновлено в ЗВО, коледжах і професійно-технічних училищах.⁹² Перед цим медіа вже повідомляли, що директорка мелітопольського промислово-економічного коледжу Олена Шапурова змушує своїх студентів повернутися до очних занять в окупованому місті. Молодих людей попередили, що у випадку неявки на заняття їм ставитимуть «н» («не з’явився»), а далі просто відрахують.⁹³ З 11 квітня в Мелітополі стали відновлювати роботу деякі дитячі садочки та школи.^{94,95,96,97,98,99} Все це відбувалось під тиском новопризначених мера міста Мелітополь Галини Данілюченко й начальниці міського управління освіти Олени Шарупової.

92 [джерело](#)

[архів](#)

93 [джерело](#)

[архів](#)

94 [джерело](#)

[архів](#)

95 [джерело](#)

[архів](#)

22 квітня Запорізька обласна державна адміністрація видала розпорядження через тимчасову окупацію частини Запорізької області: офіційно навчальний рік на окупованій території завершити 02 травня 2022 року.

96 [джерело](#)

97 [джерело](#)

[архів](#)

Відповідно наказу управління освіти Херсонської міської ради від 26.04.2022 року № 46-Т «Про організоване завершення 2021/2022 навчального року в закладах загальної середньої освіти Херсонської міської територіальної громади» більшість шкіл завершили навчальний рік наприкінці квітня. Схожа ситуація була й в інших містах і селищах області.^{100,101,102}

98 [джерело](#)

[архів](#)

99 [джерело](#)

[архів](#)

Станом на початок травня майже у всіх освітніх закладах Запорізької та Херсонської областей навчальний рік завершився. Вчителі масово відмовлялись співпрацювати із окупантами.^{103,104}

100 [джерело](#)

101 [джерело](#)

102 [джерело](#)

103 [джерело](#)

104 [джерело](#)

[архів](#)

Тривав навчальний процес в окупованому Мелітополі. Як-от, 3 травня відновився навчальний процес у загальноосвітній школі №6 і гімназії №11, дитячих садках №41 «Барвінок», №48 «Ведмедик», №99 «Зірочка».¹⁰⁵

105 [джерело](#)

[архів](#)

У травні в освітніх закладах Мелітополя відбулися заходи, присвячені Другій світовій війні, які повторювали загальноросійський наратив у висвітленні подій.¹⁰⁶ Заходи проводились для дітей, починаючи з дитячого садочка. Зокрема, 5 травня для вихованців Мелітопольського

106 [джерело](#)

[архів](#)

дитячого садка №46 «Віночок» провели відкритий урок, де малюкам розповіли про героїв-мелітопольців, котрі билися на фронтах *Великої Вітчизняної війни*, діти взяли участь у конкурсі малюнків, присвячених Дню Перемоги, й у тематичному уроці «Пісні воєнних років».¹⁰⁷ Під час заходів активно використовувалася російська символіка, у т.ч. георгіївська стрічка.

107 [джерело](#)
[архів](#)

Паралельно з квітня з'явилися заяви про перепідготовку вчителів з окупованих Херсонської, Запорізької, Харківської, Луганської, Донецької областей України в окупованому Криму за російськими стандартами.¹⁰⁸ Про це оголосив на своїй сторінці у мережі Вконтакте голова окупаційної Державної ради Криму Володимир Константинов:

108 [джерело](#)
[архів](#)

“Без кардинальної зачистки цієї розтлінної освітньої системи жодна денацифікація території колишньої України просто неможлива»

“Але одними підручниками тут не вдовольнитимешся. Потрібні чесні, ідейно-позитивні викладачі»

“...ми ладні здійснити перепідготовку вчителів, а у разі потреби сформувати наш десант педагогів-добровольців. Ці особи будуть нашими сподвижниками, відновлюватимуть те, що було зруйновано не в будинках і на вулицях, а в душах людей.”¹⁰⁹

109 [джерело](#)
[архів](#)

Закріпившись на захоплених територіях, окупаційна влада заходилася розбудовувати «нову систему освіти». Для реалізації цього завдання вже наприкінці травня директорів, адміністрацію та педагогів шкіл окупованих територій Херсонської та Запорізької областей примусово викликали на наради й закликали готуватися до навчання за новою програмою, їздити в Крим для «підвищення кваліфікації».^{110,111} Тих, хто не погодиться, погрожують звільнити.¹¹²

110 [джерело](#)
[архів](#)

Процес інтеграції окупованих територій в російське освітнє поле наслідую ситуацію, що мала місце на територіях окупованого Криму та Донецької та Луганської областей в 2014 році. Це і повернення до 5-ти бальної системи оцінювання, і перепідготовка вчителів, і перехід на російську мову навчання, і заміна українських підручників російськими.¹¹³ Вже у травні новопризначені окупантами чиновники Херсонської та Запорізької областей заявили про перехід навчання в школах та ЗВО на російську мову з можливістю формування укра-

111 [джерело](#)
[архів](#)

112 [джерело](#)
[архів](#)

113 [джерело](#)
[архів](#)

їнських класів за бажанням батьків.^{114,115} Водночас процеси, що відбувались у Криму, де так само декларувалась можливість навчання українською мовою, надають усі підстави вважати, що де-факто громадяни України, котрі опинилися в окупації, не матимуть можливості навчатися рідною мовою.

114 [джерело](#)
[архів](#)

115 [джерело](#)
[архів](#)

ПІДРУЧНИКИ

Одним із перших кроків окупантів, як це було й під час окупації Криму, стало вилучення українських підручників зі шкіл. Для виправдання своїх дій Російська Федерація звинуватила українську владу у використанні підручників з історії для підготовки молоді до війни з Росією.

На прес-конференції «Українські підручники як елемент пропаганди ненависті»¹¹⁶, яка відбулася 30 березня 2022 року¹¹⁷, міністр освіти РФ Сергій Кравцов заявив:

116 [джерело](#)
[архів](#)

117 [джерело](#)
[архів](#)

“ Ми проаналізували понад 300 підручників і навчальних посібників. Підручники початкової школи, основної, старшої, та побачили, що це цілеспрямована робота й вибудовування ланцюжка, що спотворює історію та історичну правду. Націлювали дітей на ненависть до Росії цілеспрямовано. Ми ніколи не допустимо, щоб в російських підручниках з історії, географії було перекручено факти Великої Вітчизняної війни, нашої дружби з Україною, іншими країнами. Наша країна завжди відкрита, завжди допомагала братнім народам, зокрема Україні». ¹¹⁸

118 [джерело](#)
[архів](#)

Водночас партія «Єдина Росія» заявила про готовність доправити російські підручники на окуповані території, оскільки, за словами секретаря генеральної ради партії Андрія Турчака:

“ [У підручниках], які ми виявили в українських школах, — волося стає дибки від того, що ми бачили: пропаганда й жорстокості, і антиросійських ідей. Буквально з ніг на голову обернуто нашу спільну історію, зокрема історію Великої Вітчизняної війни». ¹¹⁹

119 [джерело](#)
[архів](#)

А 18 квітня на своїй сторінці Вконтакті голова окупаційної Державної ради Криму Володимир Константинов написав:

“На Україні сформовано генерацію, яка не має коріння, яка не знає своєї історії. На цьому тлі хунта, яка захопила владу в Києві внаслідок державного перевороту, спробувала зліпити нову національну ментальність, засновану на огидній для людства ідеології — нацизмі. Цей жахливий експеримент породив солдатів-зомбі, готових безжально вбивати своїх співгромадян і вмирати в ім'я якихось брехливих ідолів, створених з катів і вурдалаків.

Крим ладний допомогти. У Державній Раді вже триває збирання літератури для учнів шкіл звільнених територій”.¹²⁰

120 [джерело](#)
[архів](#)

Таким чином, окупаційна влада ладиться замінити підручники й почати з нового навчального року використовувати освіту з метою пропаганди російських наративів і знищення української ідентичності, як це триває вже 8 років на окупованих територіях Донецької, Луганської областей і в Криму.

Окрім того, з місцевих бібліотек почали вилучати історичні книги, що, на думку окупантів, «поширюють ідеї націоналізму».¹²¹ Замість них в бібліотеки планується завозити «правильну» літературу з Криму.¹²² Як приклад «правильної» літератури наводиться книга «Кому слава на Україні или Бандера капут» авторства начальника управління міжнародної діяльності КФУ Олександра Мащенко та кримського журналіста Олега Маркелова. Книгу було написано з ініціативи й за редакцією так званого «голови Державної Ради Республіки Крим» Володимира Константинова.¹²³

121 [джерело](#)
[архів](#)

122 [джерело](#)
[архів](#)

123 [джерело](#)
[архів](#)

РЕКОМЕНДАЦІЇ

- 1 Міжнародним організаціям й урядам демократичних держав запровадити персональні санкції проти керівників організацій «КримПатріотЦентр», ДОСААФ Росії, «Юнармія» та Загальноросійського руху дітей та молоді «Велика переміна», а також щодо очільників сфери освіти, котрі впроваджують мілітаризацію та нищать українську ідентичність;
- 2 Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури розглянути можливість позбавлення Російської Федерації статусу держави-члена ЮНЕСКО;
- 3 Генеральному секретарю ООН включити питання обмеження права на освіту, зокрема питання мілітаризації та втручання в навчальний процес (навчальні матеріали тощо) на окупованих територіях України, до [Щорічної доповіді](#) «Діти та збройний конфлікт» та [Щорічної доповіді](#) Спеціального представника Генерального секретаря у справах дітей і збройних конфліктів;
- 4 Уряду Російської Федерації на виконання статті 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, статей 29, 38, 39 Конвенції про права дитини: викоринити політику мілітаризації освіти зі шкільних програм навчальних закладів, розташованих на окупованій Росією території;
- 5 Уряду Російської Федерації на виконання статті 50 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (Четверта Женевська Конвенція): припинити заохочення та залучення українських дітей, котрі перебувають на окупованій території, до служби у військових формуваннях Російської Федерації;
- 6 Офісу Генерального прокурора розпочати досудові розслідування щодо осіб, причетних до мілітаризації освіти на тимчасово окупованих територіях;
- 7 Міністерству освіти й науки України розробити механізм отримання української середньої освіти дітьми з окупованих регіонів України. На цей час це може бути доступ до освіти через онлайн-платформи, а в подальшому – через створення шкіл з можливістю проживання в них;

- 8 Міністерству освіти і науки України й Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій розробити і впровадити низку заходів, спрямованих на переміщення та підтримку дітей з окупованих територій для навчання в українських ЗВО;
- 9 Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій запровадити програми соціопсихологічної адаптації дітей з тимчасово окупованих територій у закладах повної загальної середньої освіти й закладах вищої освіти.

